

ИНСОНИЯТНИНГ ЎСИМЛИК ДУНЁСИГА САЛБИЙ ТАЪСИРИ

Қувондиқов Шохзод Бегали ўғли

Тошкент давлат аграр университети магистри

Аннотация: Ҳозирги куннинг долзарб мавзуларидан бири инсониятнинг ўсимлик дунёсига таъсири, дунё миқёсида ҳозирги вақтда глобал иқлим ўзгариши оқибатида бутун биосферадаги экосистема таркиби ўзгариб бориши барча инсонлар ҳаётига хавф туғдирмоқда. Бунинг олдидини олиш учун аҳоли орасида экологик тушунчаларни шакллантириш биологик ресурсларни муҳофаза қилиш, сақлаб қолиш чораларини кўрганимиздагина ўз инсоний бурчимизни бажарган бўламиз.

Калит сўзлар: Ўсимлик, омил, иқлим, глобал, антропоген, табиий, салбий, инсоният.

Ер юзида аҳоли сонини тез ортиб бориши, илмий-техник тараққиётни жадаллашуви, инсониятнинг биологик ресурсларга бўлган эҳтиёжларини кескин ортиб кетиши ва бошқа бир қатор ижтимоий-иқтисодий омиллар табиат тизимининг энг катта бойликларидан бири бўлган ўсимликлар ва ҳайвонот дунёсига салбий антропоген таъсирларни хаддан зиёд кучайишига сабаб бўлмоқда. Натижада ўсимликларнинг тури, миқдори ва улар яшайдиган, ўсадиган майдонлар камайиб кетмоқда. Бу ўз навбатида ўсимлик дунёсидаги ўзгариш билан боғлиқ турли экологик, ижтимоий иқтисодий муаммоларни вужудга келтирмоқда. Ўсимлик дунёсига антропоген омилларнинг бевосита ва билвосита таъсирларини ўрганиб экологик мониторинглар олиб борилди.

Ҳозирга келиб 30 мингдан ортиқ турдаги ўсимликлар бутунлай йўқолиб кетган, яна 25 минг тури эса йўқолиш арафасида. Республикамизда эса мавжуд ўсимлик турларининг 10-12% ҳимояга мухтождир. Бу хавфли жараённинг олдини олиш энг долзарб экологик муаммолардан бири бўлиб турибди.

Ўсимликларга бой кенг водий ва вохаларимиз, адирликлар, бепоён дашт-чўллар экологик жихатдан тўлиқ илмий асосланмай пала-партиш ўзлаштирилиб пахта далаларига айлантирилди. Катта-катта майдонларни эгаллаган ишлаб чиқариш мажмуалари ва иншоотлари барпо этилди. Дехқончилик ва бошқа соҳалардаги ишлаб чиқариш технологияларини экологик номукаммаллиги оқибатида дунёнинг кўплаб мамлакатларида кузатилганидек, Республикамизда табиий ўсимликлар тури, миқдори ва сифати жихатидан ўзининг бир қатор муҳим функцияларини йўқотди. Яъни, модда айланиш жараёнидаги роли сусайиб кетди, ер усти ва ости сувларнинг мароми изидан чиқди, ерларимизнинг эрозия ва дефляцияси авж ола бошлади, саноатимиз қимматли хом-ашёдан, халқимиз эса гўзал хушманзара дам олиш масканларидан махрум бўла бошлади. Охир оқибатда Марказий Осиёдаги табиий мувозанат бузилиб, ҳозир гувоҳи бўлиб турганимиздек, Орол муаммоси, ер-сув танқислиги, атроф-муҳитни ифлосланиши каби экологик бухронлар вужудга келди. Ўсимликлар дунёсига антропоген таъсир туфайли юз берган салбий ўзгаришларнинг бош сабабчиси халқ хўжалиги соҳаларида қўлланилаётган ишлаб чиқариш технологияларининг экологик номукаммаллигидир. Мисол учун, ўрмондан кесиб олинган битта ёғочнинг 53%игина саноатбоп хом-ашёга айланади ҳолос, қолган 47%и қипиқ, қиринди, пайраха, қийқим, гарбил, намлик тарзида чиқиндига чиқарилади. Ҳозирги кунга келиб доривор ўсимликларга бўлаётган эҳтиёж тобор ортиб бориш натижасида доривор ўсимликлардан фойдаланиш оқибатидан айрим доривор ўсимлик турлари муҳофазага мухтож бўлиб бормоқда. Масалан: Қир адирларимизда кенг тарқалган ковул ўсимлиги бўлган талаб ошиши оқибатда ўсимлик турлари камайиб бормоқда. Турли ишлаб чиқариш жараёнларида атроф-муҳитга чиқинди сифатида жуда кўплаб захарали моддалар чиқарилади ва зарарли таъсир ўтказилади. Уларнинг таъсирида ўсимликлардаги биологик ва физиологик жараёнларнинг мароми бузилади, оқибатда ўсимликларнинг яшашга чидамлилиги сусайиб қуриб қолади. Дарахтсимон ўсимликлар учун айниқса сульфат ангидриди, хлор, водород фторид, углерод бирикмалари, турли чанг ва курумлар зиён етказилади. Ҳавода бундай моддаларнинг меъёридан кўп бўлиши

барглардаги нафас олиш аппаратини тикилиб қолишига, газ алмашилиш, иссиқлик ва ёруғлик ютилиш жараёнларини сусайишига олиб келади. Натижада биомасса(тирик модда) синтези секинлашади. Аҳоли сониниг ортиб бориши натижасида ўрмонларнинг кесилиши ва ерланиниг ўзлаштирилиш натижасида ўсимлик яшаш жойлари қисариб бормоқда [П.С.Султонов 185].

Дунё миқёсида хозирги вақтда глобал иқлим ўзгариши оқибатида бутун биосферадаги экосистема таркиб ўзгариб бормоқда. Ҳароратни ва ёғинларни янги тартибда ўзгаришига мослашиш туфайли эволюцион ўзгаришларни вужудга келтирмоқдаки бу янги янги ўсимликларни шалланишига сабаб бўлмоқда. Бизга маълумки, кейинги юз йилликда ўртача ҳовонинг ҳарорати охириги 10 000 йилликка нисбатан тезкорлик билан ошиб боради. Бугунги кунда иқлим ўзгаришлари сайёрамизнинг биохил-махиллигига катта хавф туғдирмоқда. Иқлим ўзгаришнинг прогнозларига биноан биологик хилма-хилликни сақлаш муаммоси доим ўсиб боради [Д.Ёдгорова 69].

Йўқолиб кетиш арфасида турган ўсимлик турларини, генофондини сақлаш, уларни кўпайтириш, муҳофаза қилишга оид турли хил тадбирлар олиб бориш, камёб ўсимлик турларини кўпайтириш учун питомникларни кўпайтириш мақсадга мувофиқ бўларди. Инсониятнинг ўз манфатини ўйлаб табиатдан нооқилона фойдаланиб келиши натижасида ер юзида турли хил экологик муаммолар юзага келмоқда. 1992 йил дунё олимлари биринчи бор инсониятни огохлантириш берганн бўлса, яқин кунларда яна иккинчи бор инсониятга огохлантириш хати юборишди, хатга дунё олимларининг 15 мингдан ортиқ олимлар имзо чекишди, инсоният табиат реусурсларини асраб қолмаса ўзимиз ҳам шунинг домига кириб кетишимиз мумкин. Бунинг олидини олиш учун аҳоли орасида экологик тушунчаларни шакллантириш биологик ресурсларни муҳофаза қилиш, сақлаб қолиш чораларини кўрганимиздагина ўз инсоний бурчимизни бажарган бўламиз.

Файдаланилган адабиётлар.

1. П.С.Султонов «Экология ва атроф-мухитни муҳофаза қилиш асослари»
Тошкент 2007 й Б 185.
2. Д.Ёдгорова «Иқлим ўзгариши ва экологик мослашув» Ўқув-методик мажмуа.
Тошкент 2011й Б 69